

مروری بر مقالات نگاشته شده در تربیت جنسی فرزندان از دیدگاه اسلام

(در بازه‌ی زمانی 1375-1389 در ایران)

تاریخ دریافت 1393/8/15

تاریخ پذیرش 1393/10/29

خدیدجه حسین‌زاده باردئی^۱

سیداحمد موسوی باردئی^۲

چکیده

تربیت جنسی یکی از مشکل‌ترین انواع تربیت است که جهالت، غفلت یا انحراف از ضوابط آن آثار سوئی را به دنبال دارد. این مقاله مروری بر مقالات نگاشته شده در زمینه‌ی تربیت جنسی فرزندان در بازه‌ی زمانی 1375-1389 در ایران خواهد داشت. براساس نتایج جستجوی اولیه 131 مقاله به دست آمد و بعد از جستجو در عنوان و چکیده، تعداد آن‌ها به 24 عنوان رسید. سپس 16 مقاله که به تبیین دیدگاه اسلام پرداختند، انتخاب شد. یافته‌های مقاله‌ها در سطوح مشخصات عمومی، دسته‌بندی سوال‌های مقاله‌ها، بیان روش مقالات و استخراج یافته‌های مقالات و دسته‌بندی آن‌ها، بیان می‌شود. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد در مورد اصول، مبانی و روش‌های تربیت جنسی پژوهش‌های خوبی ارائه شده اما هنوز جای تحقیق بیشتری در این زمینه وجود دارد. از سویی کمبود مقالات علمی پژوهشی در این زمینه و عدم توجه به مساله تربیت جنسی با روش تبیینی خود همت محققان را می‌طلبد.

واژگان کلیدی: تربیت، مبانی تربیت جنسی، اصول تربیت جنسی، روش‌های تربیت جنسی.

مقدمه

تربیت از مسائل مهمی است که از دیرباز توجه والدین و دیگر متولیان امر آموزش را به خود مشغول کرده است. یکی از ساحت‌های مهم و پر لغزش تربیت، «تربیت جنسی» است. غریزه جنسی از جمله غرایز طبیعی است که خداوند متعال آن را در حیوان و انسان قرار داده است. غریزه جنسی به عنوان بعدی از ساختار جسمی انسان بر سایر ابعاد و زوایای زندگی او تأثیرگذار است؛ چرا که این غریزه یکی از غرایز نیرومند انسان و عامل ارتباط مرد و زن است. بنابراین تأثیرگذاری این غریزه بر چگونگی شکل‌گیری شخصیت فردی و شاکله اجتماعی افراد غیر قابل انکار است.

از طرفی غریزه جنسی به خاطر قدرت فوق‌العاده، تأثیر شگرفی در سعادت یا ضلالت انسان دارد. اگر فرد در تعدیل و رهبری آن بکوشد، زمینه‌ای برای رسیدن به قرب الهی و سلامت جسمانی و روانی‌اش فراهم می‌شود. اما اگر شخص در تربیت آن، راه افراط و تفریط را در پیش گیرد، صدها ضایعه جسمانی و روانی را در دنیا و ضلالت و خسران آخرت را به دنبال خواهد داشت. از این رو برای ایجاد تعادل بین عقل و شهوت تنها معبر، بهره‌بردن از تربیت جنسی صحیح است. (ثابت، 1382، ص 102-103)

¹ . طلبه‌ی سطح چهار رشته‌ی تفسیر تطبیقی جامعه‌الزهر(س). 09194524309

² . عضو هیئت علمی گروه معارف موسسه آموزش عالی فخررازی ساوه و طلبه سطح 4 حوزه علمیه قم. Musavi6290@gmail.com

افزون بر اینکه فرزندان هر نسلی علاوه بر تأثیرگذاری در عصر خودشان، سازندگان آینده جامعه هستند و بقای هر جامعه‌ای بستگی به تربیت صحیح آینده‌سازان آن دارد. از سویی شاکله شخصیت انسان در کودکی شکل می‌گیرد و در نوجوانی تثبیت می‌شود. بنابراین یکی از مسائل مهمی که متولیان امر تربیت باید در برنامه‌ریزی تربیتی خود به آن نگاه ویژه داشته باشند، مسئله تربیت جنسی در کودکان، نوجوانان و جوانان است، چرا که با توجه به مراحل که برای رشد و تربیت مطرح است، بعضی از انواع تربیت از جمله تربیت جنسی باید از دوران کودکی مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا رهاکردن کودک تا سنین نوجوانی و جوانی او را از تربیت صحیح محروم می‌کند.

از این رو هر خانواده‌ای باید برای تربیت صحیح فرزندان، از دوران کودکی آنان سرمایه‌گذاری کنند (ثابت، 1379، ص 597)؛ زیرا قلب فرزندان مانند زمین مستعد و خالی، در این سن آماده پذیرش هر بذری است که در آن پاشیده شود. در این سن هنوز شخصیت آن‌ها شکل نگرفته است؛ از این رو آماده پذیرش و اطاعت است.

در زمینه تربیت جنسی، تحقیقات متعددی انجام شده است. این تحقیقات از حوزه‌های مختلف به صورت مستقیم و غیرمستقیم به بررسی این امر پرداخته‌اند. گستردگی و پراکندگی تحقیقات در این زمینه از یک سو و وجود کارهای غیرعلمی از سوی دیگر، سبب شده که تصویر کلی و منسجمی از آثار و یافته‌های علمی در این زمینه وجود نداشته باشد. از این رو مروری بر تحقیقات علمی انجام شده و ارزیابی روش‌شناسی و یافته‌های این تحقیقات می‌تواند کمک مفیدی برای ایجاد این تصویر کلی باشد. افزون بر این که با چنین بررسی می‌توان خلأهای موجود و مورد نیاز در این زمینه را به دست آورد تا در تحقیقات آتی به آن‌ها پرداخته شود. بنابراین این پژوهش با هدف مرور مجموعه مقالات نگاشته شده در ایران در محدوده زمانی 1375-1389 زمینه تربیت جنسی فرزندان انجام می‌شود.

مدل مفهومی

گاهی تربیت جنسی به کلیه اقداماتی اطلاق می‌شود که از دوران اولیه زندگی انسان در جهت رشد متعادل و مناسب انگیزه جنسی صورت می‌گیرد و اهداف آن اطلاع‌رسانی جنسی، کمک به تکامل رفتارهای جنسی، کمک به اجرای وظایف جنسی، تداوم و بقای نسل و رسیدن به رحمت، مودت و آرامش در زندگی است. (مرفاوی، 1379، صص 39-40) اما گاهی تربیت جنسی در یک معنای فراتر از آموزش جنسی به استفاده از شیوه‌هایی برای ایجاد صفات و رفتارهای جنسی سالم و زدودن صفات و رفتارهای جنسی ناشایست در انسان اطلاق می‌شود. (پور امینی، 1383، ص 199) از نظر اندیشمندان معنای دوم صحیح‌تر به نظر می‌رسد؛ چرا که تربیت جنسی نه تنها احساس جنسی را در بر می‌گیرد، بلکه دارای ویژگی رشد شخصیت اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی نیز است. (و.د. کوچتکف و و.م. لاپیک، 1369 به نقل از رهنما، علیین، محمدی، 1386، ص 99) با نگاهی به تحقیقات انجام شده می‌توان دریافت که محققان گاهی تربیت جنسی را مترادف با آموزش جنسی و گاهی در یک معنای فراتر از آموزش جنسی به کار برده و بر همین مبنا به ارائه اثر خود پرداخته‌اند. از این رو در این مقاله مروری مبنا معنای دوم تربیت جنسی است.

از آن‌جا که تربیت جنسی نیز مانند دیگر شقوق تربیت وابسته به ملاک‌ها و ارزش‌های حاکم بر هر جامعه و مردم است؛ به همین دلیل نظریات متفاوتی در زمینه تربیت جنسی به وجود آمده است که به صورت مشخص این نظریات را می‌توان در سه دسته جای داد. دسته اول دیدگاهی تفریطی نسبت به انگیزه جنسی و مسائل مربوط به آن دارند. این دیدگاه بر ممانعت از هر گونه ارضای جنسی تأکید دارد و معتقد است که ارضای غریزه جنسی انسان را از کمال باز می‌دارد. (فرمهبینی فراهانی، 1383، ص 24) جلوه‌هایی از این دیدگاه را در آیین بودایی، آیین مانی در ایران باستان، آیین پروتستان‌های مسیحی و کاتولیک‌ها می‌توان مشاهده کرد. آن‌چه در خصوص تربیت جنسی در نزد این گروه مطرح است، به چگونگی سرکوبی این انگیزه در انسان محدود می‌شود. (رهنما، علیین، محمدی، همان، ص 100)

دسته دوم دیدگاه افراطی در این قضیه دارند و بر ارضای کامل این غریزه و آزادی جنسی اصرار دارند. آنان معتقدند باید جلوی تحریم‌های جنسی گرفته شود؛ چراکه جلوگیری از بروز انگیزه‌های جنسی، باعث بروز عقده‌های روانی و عاطفی در فرد می‌شود و در نتیجه، جرم و جنایت را در جامعه رواج می‌دهد. معتقدند که غریزه جنسی باید به طور کامل ارضاع شود و آزادی جنسی رواج داشته باشد. پس آن‌چه به عنوان تربیت جنسی در نزد این گروه مطرح می‌شود، ناظر بر آموزش جنسی درباره چگونگی ارتقای این انگیزه برای بیشتر لذت بردن و در کنار آن آموزش بهداشت جنسی برای جلوگیری از انتشار بیماری‌های مربوط به این حوزه است. (فرمهبینی فراهانی، همان، ص 25 و 26)

دسته سوم معتقد به رعایت اعتدال در خصوص این انگیزه‌اند. اسلام نیز نسبت به این انگیزه قائل به تعدیل و جلوگیری از بال و پر دادن به آن است. در اسلام انگیزه جنسی به عنوان یک نیروی خدادادی مهم تلقی می‌شود که راه‌های کنترل آن نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. تربیت جنسی در اسلام، بر جهان‌بینی اسلام درباره ماهیت انسان و رابطه او با خالق مبتنی است. اسلام انگیزه‌های جسمانی را انکار نکرده و خواهان سرکوبی آن نیست. اما با آزادی بی‌قید و بند نیز موافقت نمی‌کند؛ بلکه جهت و بستر ارضای آن را به صورت روش‌مند تعیین می‌کند. (سیحانی‌نژاد و همکاران، 1386، ص 29) بنابراین هر کدام از این دیدگاه‌ها اصول و مبانی مورد قبول خود را در روش تربیت جنسی اتخاذ می‌کنند. از آن‌جا که ما مسلمان هستیم و اسلام به طور وسیع‌تر و جامع‌تر به دور از افراط و تفریط به این مسئله نگاه می‌کند، بنابراین مراد از اصول، مبانی و روش‌ها در سیر بحث اصول، مبانی و روش‌های اسلامی در تربیت جنسی است.

روش مرور

این مقاله بر اساس مرور مقالات نگاشته شده در زمینه تربیت جنسی به صورت نظام‌مند انجام می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل مجموعه مقالاتی است که از جوانب مختلف به مسئله نظری تربیت جنسی در اسلام پرداخته‌اند. جریان مطالعه برای انجام این پژوهش در چندین مرحله انجام شده است که عبارت است از:

مرحله نخست این مطالعه با بررسی کلید واژه‌های «تربیت جنسی» و «راهکارهای تربیت جنسی» و «مبانی تربیت جنسی» در پایگاه اطلاعات علمی کشور مثل «Noormags»، «Magiran»، «IranDoc» و جست و جو در عناوین، چکیده، کلیدواژه و متن با پسوند «or» انجام شد که براساس نتایج جست و جوی اولیه، 131 مقاله به دست آمد. در مرحله دوم پس از مطالعه چکیده و تعیین ارتباط کلمات و جست و جوی موضوع، تنها در عنوان و چکیده تعداد این نتایج به 24 عنوان رسید. سپس در مرحله سوم تنها مقالاتی انتخاب شد که به تبیین دیدگاه اسلام پرداخته‌اند و با این ملاک تعداد مقالات به 16 عنوان کاهش یافت. در پایان بعد از اتمام فرآیند مطالعه، داده‌های مقاله‌ها به روش توصیفی-اسنادی تدوین گردید.

یافته‌ها

سیمای پژوهش‌های مورد مطالعه

پس از استخراج و انتخاب از بین پژوهش‌های انجام شده، در نهایت تعداد 16 پژوهش‌های مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. در ادامه سیمای عمومی این پژوهش‌ها، شامل پوشش زمانی آن‌ها، جنسیت پژوهشگران و نوع مآخذ مورد مطالعه قرار گرفت.

فراوانی پژوهش‌ها و پوشش زمانی

پوشش زمانی	فراوانی	درصد
1375 – 1379	3	18.75

سه دوره 1375 الی 1380، 1379 الی 1380

می‌دهد که بیش‌ترین پژوهش و مطالعه

دوره پایانی یعنی بازه زمانی 1385 الی

پژوهش‌های مورد مطالعه را تشکیل

1380 – 1384	6	37.5
1385 – 1389	7	43.75
مجموع	16	100

طبقه‌بندی پژوهش‌های مورد مطالعه در

1384 و 1385 الی 1389 نشان

در زمینه تربیت جنسی فرزندان، مربوط به

1389 است که حدود 44 درصد از

می‌دهد. پس از آن 37 درصد پژوهش‌های مورد مطالعه در دوره 1380 الی 1384 است. همان‌گونه که در جدول روبه‌رو هم مشاهده می‌شود، روند این

مطالعات سیر صعودی داشته است.

جدول شماره(1) پوشش زمانی پژوهش‌های مورد مطالعه

جنسیت پژوهش‌گران

جنسیت محققین می‌تواند سهم زنان را در انجام تحقیقات مشخص نماید. در پژوهش‌های مورد مطالعه مردان با تعداد 15 نفر، حدود 75 درصد از پژوهش‌ها و

زنان نیز با تعداد 5 نفر، حدود 25 درصد را انجام داده‌اند. لازم به ذکر است که برخی مقالات توسط چند پژوهشگر انجام گرفته است؛ به همین سبب تعداد

پژوهش‌هایی که مورد بررسی قرار گرفته، از تعداد پژوهش‌گران کمتر است.

نوع مأخذ

گرچه کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات سه نوع مأخذ و محصول عمده علمی در خروجی پژوهش‌ها هستند، ولی در این پژوهش به دلیل گستردگی کارهای انجام

شده در زمینه تربیت جنسی، تنها به مرور مقالات در این باره پرداخته‌ایم. بنابراین مقالات مورد استفاده در این پژوهش را بر اساس پذیرش نشریه‌ای که در آن

چاپ شده، می‌توان به دو دسته پژوهشی و ترویجی تقسیم کرد که در این مطالعه مروری، مقالات علمی - ترویجی با تعداد 13 مقاله، در حدود 81.25 از

منابع را تشکیل می‌دهند. از سوی دیگر مقالات علمی - پژوهشی با تعداد 3 مقاله، حدود 18.75 درصد از مأخذ را تشکیل می‌دهند.

نوع مقالات	فراوانی	درصد
علمی - پژوهشی	3	18.75
علمی - ترویجی	13	81.25
مجموع	16	100.0

جدول شماره(2): نوع مقالات مورد مطالعه

سوال اصلی پژوهش‌ها

با بررسی و طبقه‌بندی سؤالات پژوهشی، می‌توان دریافت که این پژوهش‌ها از زوایای مختلف به بحث تربیت جنسی پرداخته‌اند که می‌توان آن پرسش‌ها را در سه حوزه «آسیب‌شناسی»، «بیان مبانی نظری» و «ارائه راهکار برای تربیت جنسی» جای داد. از پژوهش‌های مورد مطالعه حدود 56.25 درصد با رویکرد بیان مبانی به پژوهش پرداختند و پس از آن حدود 37.5 به ارائه راهکار پیش‌گیرانه از تربیت جنسی ناسالم پرداخته‌اند. در رتبه بعدی نیز مقالات آسیب‌شناسی با رویکرد ارائه راهکارهای درمانی قرار دارند.

مقوله‌بندی سؤالات	فراوانی	درصد
رویکرد درمانی	1	6.25
رویکرد پیش‌گیرانه	6	37.5
رویکرد مبنایی	9	56.25
مجموع	16	100

جدول شماره (3): رویکرد سؤالات پژوهش‌های مرور شده

برای روشن‌تر شدن رویکردها به سؤالات اصلی پژوهش‌ها اشاره می‌شود. البته برای بیان سؤالات برخی مقالات، رویکرد غالب در مقاله در نظر گرفته شده است؛ چرا که در برخی از این مقالات به حیطه‌های مختلفی با توضیحات کوتاه پرداخته شده است. در رویکرد درمانی پژوهشگران درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال هستند که آسیب‌های جنسی دوران نوجوانی و راهکارهای پیش‌گیرانه و درمانی آن چیست؟ هم‌چنین محققان در رویکرد پیش‌گیرانه به ارائه راهکارهای تربیت جنسی می‌پردازند که آنان برای رسیدن به این هدف در مقالات خود به سؤالات زیر پاسخ می‌دهند:

1. خانواده چه نقشی در تربیت جنسی فرزندان دارد؟
2. مدرسه چه نقشی در تربیت جنسی کودکان و نوجوانان دارد؟
3. ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نگاه اسلام چیست؟
4. اسلام برای تربیت جنسی چه راهکارهایی را ارائه

می‌دهد؟

5. تربیت جنسی فرزندان باید با چه روش‌هایی انجام گیرد؟

6. هر مرحله از تربیت جنسی دارای چه راهکارهایی است؟

اما در رویکرد مبنایی که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است، پژوهش‌گران درصد پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر هستند:

1. تربیت جنسی چیست و دارای چه مبنایی است؟

2. مبنایی و اصول

تربیت جنسی از دیدگاه اسلام در متون دینی چیست؟

3. مبنایی و اصول تربیت جنسی در

سیره نبوی چیست؟

4. مبنایی و اصول تربیت جنسی از منظر فیض کاشانی چیست؟

5

مبنایی و اصول تربیت جنسی از نگاه نهج‌البلاغه چیست؟

6. تفاوت آموزش

جنسی در کودکان و نوجوانان در اسلام و مطالعات روان‌شناختی چیست؟

در بررسی مقوله‌بندی سؤالات همان‌گونه که در جدول شماره 4 نیز مشاهده خواهیم کرد، توجه محققان به رویکرد مبنایی در حال افزایش است؛ اما رویکرد پیش‌گیرانه در دهه اول روبه افزایش و بعد از آن تا سال 89 روبه کاهش است. هم‌چنین مقالاتی که در پی ارائه راهکار درمانی برای آسیب‌های جنسیتی هستند، در ده سال اولیه هیچ نمونه‌ای از آن‌ها مشاهده نمی‌شود. در 5 سال دوم نیز هر کدام از مقالاتی که به بیان مبنا و راهکارهای پیش‌گیرانه می‌پردازند مساوی است، اما در 5 سال سوم رویکرد مبنایی بر سایر رویکردها غلبه دارد.

مقوله‌بندی سؤالات		رویکرد پیش‌گیرانه	رویکرد مبنایی	رویکرد درمانی
پوشش زمانی	75 – 79	1	2	0
	فراوانی	6.25	12.5	0
پوشش زمانی	80 – 84	3	3	0
	فراوانی	18.75	18.75	0
پوشش زمانی	85 – 89	2	4	1
	فراوانی	12.5	25	6.25
مجموع	فراوانی	6	9	1
	درصد	37.5	56.25	6.25

جدول شماره (4): مقایسه مقوله‌بندی سؤالات با پوشش زمانی پژوهش‌های مرور شده

روش‌شناسی پژوهش‌های مورد مطالعه

انواع روش تحقیق مورد استفاده در پژوهش‌ها

بررسی و دسته‌بندی روش‌شناسی به کار رفته در تحقیقات مرور شده، حاکی از آن است که هیچ‌کدام از تحقیق‌ها به روش پیمایشی¹ انجام نشده و اکثر تحقیقات به روش مطالعه اسنادی انجام شده است. همچنین درصد کمی از آن‌ها به روش پیمایشی- اسنادی انجام شده است که در جدول ذیل نشان داده می‌شود.

نوع روش	فراوانی	درصد
پیمایشی	0	0
اسنادی	14	87.5
پیمایشی-اسنادی	2	12.5
مجموع	16	100

جدول شماره‌ی (5): نوع روش‌های به کاررفته در پژوهش‌های مورد مطالعه

انواع روش‌شناسی در پژوهش‌های انجام شده

در مروری بر روش‌شناسی تحقیقات مورد مطالعه، مشخص شد که حدود 94.12 روش توصیفی داشتند. پس از آن‌ها حدود 5.88 روش تطبیقی را انتخاب کرده بودند که در جدول ذیل نشان داده شده است. بنابراین جای مقالاتی که با روش تبیینی به چرایی مسئله بپردازند، خالی است.

رویکرد روش	فراوانی	درصد
توصیفی	15	93.75
تطبیقی	1	6.25
مجموع	16	100

جدول شماره‌ی (6): روش‌شناسی تحقیقات مورد مطالعه

1. روشی در تحقیق اجتماعی است که فراتر از یک تکنیک خاص در گردآوری اطلاعات است که در آن از فونونی مثل پرسش‌نامه، مصاحبه ساختمند، تحلیل محتوا و غیره به کار می‌رود. ر.ک: خاکی، غلامرضا،¹ روش تحقیق اجتماعی، ص 212.

جامعه‌های آماری مورد بررسی

در همه مقالات مروری، روش اسنادی صورت گرفته جامعه آماری کلیه متون اسلامی که از طریق فیش برداری و تجزیه تحلیل داده‌ها به دست آمده است، تنها دو مورد از آن‌ها به روش پیمایشی - اسنادی انجام گرفته که پژوهشگر در آن‌ها در واقع در پی پاسخ‌گویی به دو سؤال بوده است. اول این که اصول تربیت جنسی از دیدگاه اسلام چیست؟ دوم این که از نظر والدین، دانش‌آموزان و معلمان چگونه این اصول را عملیاتی کنیم؟ پژوهشگران متناسب با قسمت دوم سؤال به طور متفق با نمونه‌گیری خوشه‌ای^۱ از بین معلمان، والدین، دانش‌آموزان پسر و دختر شهر تهران به این پرسش پاسخ دادند.

یافته‌ها و نتایج مقالات بررسی شده

---

۱. فرایندی است که طی آن نمونه‌ای از واحدهای فهرست برداری انتخاب می‌شود که ممکن است گام به گام باشد. ر.ک: پل اس، استنلی، نمونه‌گیری روش‌ها و کاربردها، مترجم مختاری امیر مجدی، گیتی، ص 246.

در بررسی یافته‌های مقالات مورد مطالعه، ابتدا در قسمت مبانی و اصول تربیت جنسی در دو حوزه فردی و اجتماعی این مبانی جای گرفتند و سپس در قسمت راهکارها نیز به ترتیب دو دوره سنی فرزندان دوران کودکی و نوجوانی مطرح گردید. خلاصه یافته‌ها و اهم مطالب را می‌توان چنین تنظیم کرد.

مبانی تربیت جنسی		اصول تربیت جنسی	روش‌های تربیت جنسی		
انواع مبانی	نام مبنا	الف. عزت نفس	روش عفو و گذشت روش تغافل		
	1. مبانی کرامت	ب. اصل حیا و غیرت	روش تقویت ایمان روش عفت		
	2. مبانی اندیشه‌ورزی	الف. اصل تعقل ب. اصل تذکر و آگاهی	روش محاسبه نفس روش تفکر انتقادی روش بیان قصص و سرگذشت‌ها روش پند و اندرز		
	3. مبانی وجود مراحل مختلف در رشد آدمی	الف. اصل آموزش جنسی با توجه به مقتضیات سنی ب. اصل تدرج	روش تکلیف به قدر وسع کودکی (قبل دبستان و دوران دبستان) نوجوانی (دوران راهنمایی و متوسطه)		
	الف. مبانی فردی	4. مبانی ضعف	الف. اصل مدارا و مسامحت ب. اصل سعه صدر	روش مرحله‌ای نمودن تکلیف روش گفت‌وگو	
		5. مبانی نیازمندی	الف. اصل اعتدال ب. اصل توجه به تفاوت‌های فردی ج. اصل معرفی گزینه به عنوان سرمایه	روش رعایت عدالت و احتیاط روش توجه به تفاوت‌های فردی روش آموزش فردی (خصوصی) روش مسئولیت‌پذیری	
		ب. مبانی اجتماعی	1. مبانی تأثیر شرایط بر انسان	الف. اصل اصلاح شرایط ب. اصل توجه به مقتضیات زمان ج. اصل کنترل دوستی‌ها و معاشرت	روش زمینه‌سازی روش الگویی روش غنی‌سازی اوقات فراغت روش آگاه‌سازی روش عبرت‌آموزی
			2. مبانی تأثیر انسان بر شرایط	اصل خودسازی	روش کنترل دروازه‌های ورودی انسان روش ایجاد عادت‌های شایسته

جمع‌بندی بحث

آن‌چه از بررسی روش‌شناسی مقاله‌های مروری به‌دست می‌آید، این است که بیشتر مقالات در این زمینه، از نوع مقالات علمی - ترویجی بوده و نقش مقالات علمی - پژوهشی کم‌رنگ است که همت محققان در این عرصه را می‌طلبد. هم‌چنین از بررسی جنسیت پژوهشگران به این نکته پی می‌بریم که نقش زنان در انجام این مقالات کم‌رنگ‌تر از مردان بوده است و در همین تعدادی هم که دست به قلم بردند، در مورد نقش خانواده در تربیت جنسی کار کردند. از سویی انجام تحقیق‌های تطبیقی و آسیب‌شناسی در این زمینه بسیار اندک است.

هم‌چنین با بررسی یافته‌ها و نتایج مقالات می‌توان گفت عمده مبانی، اصول و روش‌های اسلامی در تربیت جنسی بیان شده است، اما در مبنای تأثیر شرایط بر انسان اصولی که در تربیت جنسی انسان پیش از تولد و پس از تولد تأثیرگذار است، نادیده گرفته شده است. هم‌چنین در مقالات، روشی برای اصلی مطرح شده که می‌توان آن روش را برای اصل دیگر نیز به کار برد؛ به عنوان مثال روش مرحله‌ای کردن تکالیف را هم در مبنای ضعف و هم در مبنای توجه به مقتضیات می‌توان مطرح کرد. گاهی نیز در مقالات اصل یا روشی مطرح شده، اما چگونگی ارتباط آن با بحث تربیت جنسی مشخص نیست. گاهی نیز این اصل به عنوان مبنای دینی مطرح شده، اما از روایت یا آیه‌ای به عنوان مؤید استفاده نشده است. هم‌چنین پژوهشگران در این مقالات به مسائل تربیت جنسی در جوانان نپرداختند. البته چنین نتیجه‌ای از محدوده‌ی آماری مقالات مورد مطالعه به‌دست آمده است، پس شایسته است که در این زمینه مروری بر روی پایان‌نامه‌ها و کتب تدوین شده در این زمینه نیز انجام گیرد تا نتایج دقیق‌تر و بهتری حاصل شود. در مجموع، در این مقالات بیشتر به بیان مبانی اسلامی در زمینه تربیت جنسی پرداخته شده، اما در زمینه راهکارهای عملی و کاربردی این مسئله کمتر کار شده یا اکثر کارها به دادن راهکارهای سطحی یا کم‌اکتفا شده است که امید است با همت محققین تحقیقات جامع‌تر و کامل‌تری در این زمینه انجام شود.

پیشنهادات

1. در غالب این پژوهش‌ها محققین با رویکرد توصیفی - تحلیلی به مسئله نگاه کرده‌اند و کمتر به زمینه چرایی مسئله پرداخته‌اند. به عنوان نمونه چرا با گذشت زمان انجام تحقیقات در زمینه تربیت جنسی با رویکردهای مختلف رو به افزایش است؟ یا این‌که چرا روش غیر مستقیم در تربیت جنسی مؤثرتر است؟ یا این‌که چرا نوعاً مسائل تربیت جنسی توسط خانواده‌ها کمتر برای فرزندان بیان می‌شود؟
2. بیشتر مقالات به روش مطالعه اسنادی انجام گرفته شده و کمتر به روش پیمایشی پرداخته‌اند؛ بنابراین محققان این عرصه بیشتر به جهت کمی توجه داشته و کمتر جنبه کیفی مسئله را مد نظر داشته‌اند. به عنوان مثال محققان می‌توانند میزان موفقیت خانواده‌ها یا عدم موفقیت آن‌ها را در به کارگیری تعالیم اسلامی با این روش اندازه‌گیری نمایند و موضوع یک پژوهش مستقل در این زمینه قرار دهند.
3. وظیفه مسئولان کشور و متولیان فرهنگی در زمینه تربیت جنسی نیز می‌تواند به عنوان پژوهشی کارآمد در عرصه فرهنگی انجام شود.

فهرست منابع

کتاب:

1. قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی.
2. ابن بابویه، محمدبن علی، *من لا یحضره الفقیه*، چاپ دوم، قم، انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، 1413ق.
3. استنلی، پل اس، *نمونه‌گیری روش‌ها و کاربردها*، مترجم گیتی، مختاری امیرمجدی، تهران، پژوهشکده آمار، 1381ش.
4. پورامینی، محمدباقر، «تربیت جنسی در سیره نبوی مجموعه مقالات تربیت اسلامی ویژه تربیت جنسی»، *گروه پژوهش تعلیم و تربیت اسلامی، قم*، شماره 8، 1383، ص 202-169.
5. تمیمی آمدی، عبدالواحد، *تصنیف غررالحکم و درر الکلم*، چاپ اول، قم، دفتر تبلیغات، 1366ش.

6. ثابت، حافظ، «درآمدی بر تربیت جنسی در نهج البلاغه»، پژوهش‌های تربیت اسلامی، ش 4، 1379، 620-593
7. حسنی، زهرا و عسکری، سعید، «اثر بخشی خانواده در تربیت جنسی کودکان و نوجوانان»، رشد مشاوره مدرسه، ش 21، 1389، ص 20-16
8. خاکی، غلامرضا، روش تحقیق با رویکرد به پایان‌نامه نویسی، چاپ پنجم، تهران، نشر بازتاب، 1388 ش.
9. رهنما، اکبر؛ علیین، حمید؛ محمدی، حسین، «بررسی و تبیین مبانی، اصول روش‌های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه اسلام»، دانش‌سور رفتار، شماره 24، 1386، ص 110-97
10. سلحشور، ماندانا، «اهمیت تربیت جنسی کودکان و نوجوانان در خانواده»، پیوند، ش 315، 1384، ص 45-40
11. شمشادی، صادق؛ زنداونیان، احمد، «ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام»، بانوان شیعه، ش 25، 1389، ص 98-65
12. علم‌الهدی، جمیله، «جنسیت در تربیت اسلامی»، مجله تربیت اسلامی، ش 8، 1386، 47-36
13. فرمehینی فراهانی، محسن، «تربیت جنسی با تأکید بر نقش مدرسه»، رشد معلم، ش 176، 1382، ص 59-55
14. «بررسی محتوای مناسب برای تربیت جنسی در مدارس از دیدگاه والدین، معلمان و دانش‌آموزان»، پژوهش‌های تربیت اسلامی، ش 8، 1383، 58-11
15. «درآمدی بر تربیت جنسی در متون دینی اسلام»، پژوهش‌های تربیت اسلامی، ش 3، 1385، ص 185-141
16. فقیهی، علی‌نقی؛ شکوهی‌یکتا، محسن؛ پرند، اکرم، «آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روان‌شناختی»، تربیت اسلامی، ش 7، 1387، 80-85
17. مدن، یوسف، «تربیت جنسی در اسلام»، ترجمه بهروز رفیعی، پژوهش‌های تربیت اسلامی، ش 8، 1383، 218-183
18. معرفاوی، ابراهیم، «تربیت جنسی، تربیت فراموش شده»، نشریه تربیت، ش 5، ص 20-29

مجلات:

1. بخشی، افسر، «نگاهی به تربیت جنسی فرزندان»، فقه و حقوق خانواده، ش 4، 1375، ص 70-66
2. بهشتی، محمد، «تربیت جنسی از منظر فیض کاشانی»، تربیت اسلامی، ش 3، 1385، ص 114-89
3. پناهی، علی‌احمد، «مهم‌ترین آسیب‌های جنسی دوران نوجوانی و راهکارهای پیش‌گیری و درمان»، معرفت، ش 112، 1386، ص 54-29
4. «تربیت جنسی»، معرفت، ش 69، 1382، ص 105-101